

УДК 332.12:330.15:336.025

М. А. Хвесик

доктор економічних наук, професор, академік Національної академії аграрних наук України, директор ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", Київ, Україна, reception@ecos.kiev.ua

І. К. Бистряков

доктор економічних наук, професор, заступник директора з наукової роботи ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", Київ, Україна, bystryakoveco@ukr.net

Д. В. Клиновий

кандидат економічних наук, доцент, провідний науковий співробітник відділу комплексної оцінки та управління природними ресурсами ДУ "Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України", Київ, Україна, klinovoy@gmail.com

**ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ
КАПІТАЛІЗАЦІЇ ПРИРОДНИХ РЕСУРСІВ
ОБ'ЄДНАНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ**

Анотація. У статті розкрито основні аспекти розроблення сучасного фінансово-економічного механізму капіталізації природних ресурсів об'єднаної територіальної громади в умовах можливостей і викликів процесу децентралізації управління економікою. Розглянуто сутнісні ознаки й базові підходи до їх капіталізації, запропоновано алгоритм забезпечення управління нею. Визначено фінансово-економічні важелі та інструменти механізму капіталізації природних ресурсів і перетворення їх на повноцінні активи на муніципальному рівні. Проаналізовано можливості застосування на рівні об'єднаних територіальних громад сучасних фінансово-економічних складових цього механізму – фіскальних інструментів, включаючи рентні платежі; договорів концесій; механізмів проектного фінансування діяльності компаній типу SPV; дівестиційних інструментів тощо. Окреслено перспективи запровадження на муніципальному рівні рентних відносин як підґрунтя сталого розвитку таких громад.

Ключові слова: фінансово-економічний механізм, капіталізація, територіальна громада, природні ресурси, рентна політика.

Рис. 1. Табл. 2. Літ. 17.

Mykhailo Khvesyk

Dr. Sc. (Economics), Professor, Member of the National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine, SI "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine, reception@ecos.kiev.ua

Igor Bystryakov

Dr. Sc. (Economics), Professor, SI "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine, bystryakoveco@ukr.net

Dmytro Klynovyi

Ph. D. (Economics), Associate Professor, SI "Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine, klinovoy@gmail.com

© Хвесик М. А., Бистряков І. К., Клиновий Д. В., 2018

FINANCIAL AND ECONOMIC MECHANISM OF CAPITALIZATION OF NATURAL RESOURCES OF THE UNITED TERRITORIAL COMMUNITY

Abstract. The article reveals the main aspects of the construction of a modern financial and economic mechanism for the capitalization of natural resources of the united territorial community in conditions of opportunities and challenges of decentralization of economic management. The purpose of the article is to determine the system features and algorithm for building a financial and economic mechanism for the capitalization of natural resources in the context of providing sustainable development of the united territorial communities on the modern European principles of decentralized management. Essential signs and basic approaches to capitalization of natural resources are considered here on the basis of involving natural resources in economic circulation, using modern financial, economic and legal tools. The modern financial and economic levers and instruments of the mechanism of capitalization of natural resources and their transformation into full-fledged assets are determined at the municipal level. The possibilities of application of the mechanism for the capitalization of natural resources at the level of united territorial communities – fiscal instruments, including rental payments, quasi-taxes, parataxation payments, concession agreements, mechanisms for project financing of SPV-type companies, divestment instruments, etc., are analyzed. The outlook for the development of rental relations at the municipal level as a basis for sustainable development of the united territorial communities is outlined. It is determined that it is necessary to radically change the approaches to the disposal of natural resources in accordance with the European integration model through the transition to the management of natural assets in the newest economic conditions. Increasing the level of capitalization of natural resources and the full involvement of natural assets in economic activity with the help of financial and economic mechanisms of public-private partnership may ensure not only a high income, but also a fair redistribution of their benefits to the public interest.

Keywords: financial and economic mechanism, capitalization, territorial community, natural resources, rental policy.

JEL classification: G280, Q210, Q280.

М. А. Хвесик

доктор экономических наук, профессор, академик Национальной академии аграрных наук Украины, директор ГУ “Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины”, Киев, Украина

И. К. Быстряков

доктор экономических наук, профессор, заместитель директора по научной работе ГУ “Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины”, Киев, Украина

Д. В. Клиновой

кандидат экономических наук, доцент, ведущий научный сотрудник отдела комплексной оценки и управления природными ресурсами ГУ “Институт экономики природопользования и устойчивого развития Национальной академии наук Украины”, Киев, Украина

ФИНАНСОВО-ЭКОНОМИЧЕСКИЙ МЕХАНИЗМ КАПИТАЛИЗАЦИИ ПРИРОДНЫХ РЕСУРСОВ ОБЪЕДИНЕННОЙ ТЕРРИТОРИАЛЬНОЙ ОБЩИНЫ

Аннотация. В статье раскрыты основные аспекты разработки современного финансово-экономического механизма капитализации природных ресурсов объединенной территориальной общины в условиях возможностей и вызовов процесса

децентрализации управления экономикой. Рассмотрены сущностные признаки и базовые подходы к их капитализации, предложен алгоритм обеспечения управления ею. Определены финансово-экономические рычаги и инструменты механизма капитализации природных ресурсов и превращения их в полноценные активы на муниципальном уровне. Проанализированы возможности применения на уровне объединенных территориальных общин современных финансово-экономических составляющих этого механизма – фискальных инструментов, включая рентные платежи; договоров концессий; механизмов проектного финансирования деятельности компаний типа SPV; дивестиционных инструментов и т. п. Обозначены перспективы внедрения на муниципальном уровне рентных отношений как основы устойчивого развития таких общин.

Ключевые слова: финансово-экономический механизм, капитализация, территориальная община, природные ресурсы, рентная политика.

Децентралізація системи управління в Україні передбачає переорієнтацію владних повноважень на низовий територіальний рівень, який починає відігравати роль базового. У зв'язку з цим актуалізується питання раціонального використання наявних на території ресурсів, насамперед природних, оскільки саме це може забезпечити сталий розвиток громади. Наразі останній набуває конкретних ознак і можливостей через удосконалення фінансово-економічної спроможності самоврядування та організаційних форм управління.

Забезпечення самоорганізації просторового розвитку в Україні є одним із перспективних напрямів адаптації господарської діяльності до вимог постіндустріального суспільства. Реалізація цієї ідеї великою мірою пов'язується з концептом фінансового самозабезпечення об'єднаних територіальних громад на засадах ефективного використання природних ресурсів. Зазначене передбачає зміну типу управління ними від переважно вертикальних способів взаємодії до горизонтальних, тобто від моноцентричної до поліцентричної моделі. З огляду на відсутність чітких уявлень про адекватний розподіл повноважень і бюджетних ресурсів, наявність суперечностей між правовими повноваженнями територіальних утворень різного рівня та фінансово-економічними можливостями їх реалізації щодо об'єктів природокористування, необхідно активізувати процеси капіталізації природних ресурсів. У свою чергу, забезпечення сталого розвитку територіальних утворень потребує рішучих кроків у напрямі реалізації концепту ефективного використання природного багатства країни в рамках формування на рівні об'єднаних територіальних громад сучасних природно-господарських комплексів, орієнтованих на отримання додаткової вартості природно-ресурсного походження за рахунок інноваційних фінансово-економічних механізмів європейського типу.

На сьогодні рівень капіталізації різних видів природних ресурсів, зокрема земельних, водних, лісових, є неоднозначним як за видами, так і в територіально-просторовій площині. Так, природні ресурси місцевого значення характеризуються низькою капіталізацією, на відміну від ресурсів

загальнодержавного значення. Крім того, у сфері природокористування України не набув практичного поширення підприємницький підхід, застосування котрого сприяє самовідтворенню ресурсних компонентів довкілля. Таким чином, постає потреба у впровадженні в господарську діяльність громад новітніх фінансово-економічних механізмів, налаштованих на відповідні сучасні алгоритми капіталізації природних ресурсів із відповідною інфраструктурою у вигляді управлінських структур, здатних забезпечити як інтеграцію природних ресурсів у господарський обіг та перетворення їх на повноцінні активи, так і ефективне управління ними й системний ефект від трансформації природно-ресурсного капіталу у вартісну форму, за рахунок чого досягатиметься сталий розвиток територіальних громад у цілому.

Хоча проблематиці створення механізмів сталого розвитку місцевих громад присвячено чимало праць як зарубіжних, так і вітчизняних авторів, проблема забезпечення об'єднаних територіальних громад у процесі децентралізації влади сучасним фінансово-економічним інструментарієм висвітлена недостатньо. Так, загальні питання децентралізації влади в галузі управління природокористуванням розглядаються, зокрема, в працях Е. Остром [1], Дж. Рібота [2] і Р. Майнцен-Діка [3], де розкрито сутність управління природними ресурсами за участі місцевих громад. Більшу увагу проблемам децентралізації в управлінні природними ресурсами в пострадянських країнах приділено в рекомендаціях ОЕСР [4], однак у них не виокремлено специфічні умови її проведення в Україні. Стратегічним питанням забезпечення сталого розвитку територіальних утворень нашої держави присвячено монографію за редакцією Б. Є. Патона [5], а економічним аспектам управління природними ресурсами й забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні – іншу колективну працю [6]. Вітчизняними науковцями висвітлено базові засади формування рентних механізмів фінансово-економічного спрямування, застосовуваних у практиці децентралізованого управління територіями [7]; загальні європейські підходи до формування системи управління природними ресурсами місцевих громад [8]; основні підходи до капіталізації природних ресурсів [9]. Розроблено та запроваджено систему загальних законодавчих актів щодо децентралізації влади в Україні [10–13]. Д. В. Гризоголазов [14], І. П. Лопушинський [15] окреслюють загальне поле фінансових відносин територіальної громади в системі децентралізованого управління економікою. Проте досі не знайшло свого відображення в публікаціях цілісне бачення фінансово-економічних механізмів забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад через капіталізацію природних ресурсів як активів у системі територіальної економіки. Також вимагає конкретизації алгоритм розбудови системи капіталізації природних ресурсів і перетворення природних об'єктів територіальної громади на повноцінні економічні активи в глобальному контексті євроінтеграції.

Метою статті є визначення системних ознак та алгоритму побудови фінансово-економічного механізму капіталізації природних ресурсів у контек-

сті забезпечення сталого розвитку об'єднаних територіальних громад (ОТГ) на сучасних європейських засадах децентралізованого управління. При цьому об'єктом дослідження виступають природні ресурси такої громади як системоформуючі активи сталого розвитку господарства територій, а предметом – механізм сталого розвитку громади як сукупність економіко-правових і фінансових інструментів, відносин та інституцій, що забезпечують ефективне залучення природного капіталу територій у господарський обіг у системі децентралізованого управління національним господарством на рівні ОТГ.

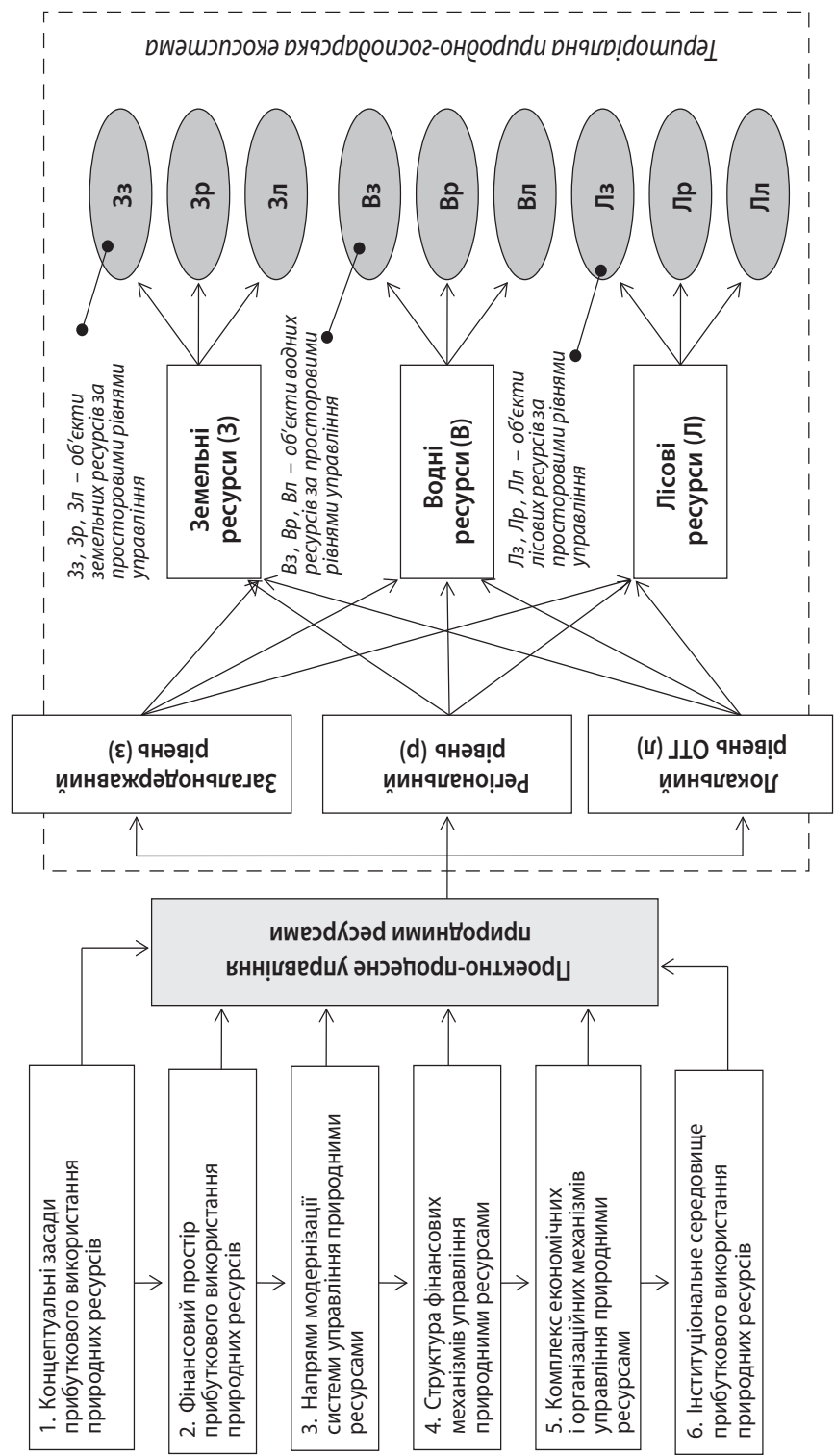
Алгоритм капіталізації природних ресурсів – це набір вказівок, котрі визначають порядок дій із метою впорядкування процесу капіталізації природних ресурсів, кінцевим результатом якого має бути перетворення останніх на дієві природно-ресурсні активи. Алгоритм управління кореспондує з оновленням інфраструктури капіталізації природних ресурсів, орієнтуючись на розв'язання сукупності проблемних завдань, включаючи екосистемні, просторові, інвестиційні, проектного управління та фінансування, кластерного підходу, корпоративного господарювання, консолідованого спільного інвестування, фінансування й сек'юритизації природного капіталу, корпоративної соціальної та екологічної відповідальності, а також державно-приватного партнерства.

Зазначений алгоритм доцільно реалізувати у двох площинах (рисунок): по горизонталі впорядковуються складові процесу забезпечення простору дій цілеспрямованого створення сучасних умов капіталізації, по вертикалі – структурні складові, котрі в результаті гармонізують пооб'єктну капіталізацію природних ресурсів на національному, регіональному й локальному (ОТГ) рівнях. Згідно з наведеною схемою, визначено шість ключових блоків процесного впорядкування управління капіталізацією відновлюваних природних ресурсів, що включають певні кроки, націлені на розроблення концептуальних засад прибуткового використання природних ресурсів; упорядкування відповідного фінансового простору; окреслення напрямів модернізації системи управління; обґрунтування структури його фінансових механізмів; формування комплексу економічних і організаційних механізмів управління; створення інституціонального середовища прибуткового використання природних ресурсів.

Схема алгоритмізації процесу капіталізації природних ресурсів побудована таким чином, що ключову роль відіграє блок проектного управління. Ця позиція є принциповою, оскільки забезпечує цільову спрямованість діяльності на основі оптимізації співвідношення між собою окремих інвестиційних проектів, котрі виконуються за пооб'єктною методологією, та проектів сталого розвитку, які мають комплексний характер.

Основні положення капіталізації природних ресурсів

Капітал – це насамперед вартість, яка створює додану вартість із метою отримання прибутку, що постійно перебуває в русі у формі безперервного економічного кругообігу.

Рисунк. Схема формування алгоритму капіталізації відновлюваних природних ресурсів об'єднаної територіальної громади (локальний рівень) у системі господарського простору країни

Складено авторами.

Капіталізація природних ресурсів – процес перетворення природних ресурсів на капітал у економічних системах на засадах гармонізації інтересів суб'єктів господарювання з метою забезпечення сталого розвитку територіальних утворень.

Цільова орієнтація капіталізації природних ресурсів – підвищення інвестиційної привабливості простору за рахунок збільшення ринкової вартості активів, які обертаються у фінансовому просторі, а також утворення нових потоків природно-ресурсних активів, що забезпечують здатність простору генерувати капітал на засадах складання цільових сценаріїв його використання й відтворення.

Супровід уведення в обіг природно-ресурсних активів передбачає:

- чітку специфікацію прав власності щодо запобігання переходу стратегічно важливих активів у власність нерезидентів та гарантування збереження економічного суверенітету. Для цього в процесі специфікації слід виокремлювати права тривалого користування й права розпорядження з обумовленими обмеженнями (використання активів і можливості їх відчуження на користь іноземних осіб) або можливістю запроваджувати такі обмеження та створення захисних механізмів;

- модернізацію законодавства у сфері застави, сек'юритизації, в т. ч. капіталізації, активів шляхом перетворення їх на біржовий товар, а також випуску забезпечених цінних паперів. Проблеми в цій сфері перешкоджають розширенню заставної бази та розбудові внутрішнього ринку сек'юритизації, оскільки в Україні практично не розвинений сучасний біржовий ринок цінних паперів, окрім того, природні ресурси не можуть бути предметом застави;

- формування ліквідного ринку природно-ресурсних активів, зокрема шляхом створення відповідної інфраструктури й механізмів (біржі, маркет-мейкери тощо). Ліквідність активів можна забезпечувати прямими угодами з нефінансовими компаніями (для банку попередня угода про продаж застави означає, що остання стає ліквідною);

- гарантування проходження природних ресурсів через управлінську інфраструктуру.

Трансформація здійснюється за такими напрямками:

- 1) введення в обіг некапіталізованих елементів національного багатства через механізм сек'юритизації активів, котрий розглядається як спосіб перетворення незадіяних активів на такі, що обертаються, за допомогою фондів ринків;

- 2) пошук надійних джерел відтворення фінансового капіталу з метою активізації інвестиційної діяльності та прискорення соціально-економічного саморозвитку територій; ефективне використання механізму сек'юритизації природних ресурсів через блоки їх алокації, створення активів. Для цього необхідно привести українське законодавство у відповідність із потребами економічного зростання шляхом створення умов для безпечного входження держави у фінансовий простір Європи та світу;

3) формування у сфері використання природних ресурсів компаній спеціального призначення (*special purpose vehicle* – SPV), головне завдання яких – забезпечення управління відокремленим пулом активів та його рефінансування на ринку капіталів або грошовому ринку за допомогою випуску цінних паперів. SPV спеціалізуються на управлінні інвестиційними проектами, застосуванні системного підходу до організації всього процесу інвестування в розвиток об'єктів місцевої інфраструктури. Встановлено, що залучені SPV ресурси на фінансових ринках стають інвестиційними активами для власників капіталу;

4) обґрунтування переліку видів активів, котрі можуть бути сек'юритизовані за рахунок капіталізації природних ресурсів із забезпеченням на стадії реалізації схеми структурного фінансування правового й фінансового захисту потенційних інвесторів;

5) розширення набору фінансових інструментів шляхом випуску інфраструктурних облігацій, що створює умови для реалізації окремих проектів розвитку інфраструктури використання природних ресурсів.

Фінансово-економічні важелі управління природними ресурсами

Ефективне застосування фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними ресурсами істотно підвищує статусність територіального управління в цілому як самодостатньої управлінської ланки.

Фіскальні інструменти управління природними ресурсами насамперед орієнтовані на вилучення частини доходів, отриманих від витрачання природних ресурсів у господарському обігу на суспільні потреби. Сутність цього процесу полягає в упорядкуванні фінансових відносин у сфері природокористування, зокрема перерозподілі доходів від використання природних активів.

До фіскальних інструментів, включених у податкову систему, відносять:

- Податки, за котрими оподатковуються оцінені в грошовому вимірі природні ресурси як об'єкт власності (в Україні це, зокрема, плата за землю у складі податку на майно).

- Податок на діяльність, що завдає шкоди довкіллю, наприклад скиди забруднюючих речовин у водні джерела, розміщення відходів (у нашій державі називається екологічним податком).

- Акцизні платежі, що застосовуються до певного затвердженого переліку товарів, котрими може бути й продукція, вироблена з використанням природних ресурсів, зокрема як джерела сировини. Також акциз може виступати елементом екологічного оподаткування, приміром палива, як в Україні. Платником акцизу є товаровиробник, котрий випускає й реалізує підакцизні товари.

- Податки на економічну діяльність, що передбачає отримання доходу будь-якого походження, а саме на прибуток підприємств, доходи фізичних

осіб. Сплачуються всіма суб'єктами господарювання незалежно від використання джерела природної ренти.

- Податок на додану вартість, котрим обкладається споживання продукції й послуг, вироблених шляхом залучення природних активів до господарського обліку.

- Рентні платежі за використання природних ресурсів (роялті) тільки з метою одержання доходу, наприклад надр для видобування корисних копалин, коли оподатковується не сам ресурс як об'єкт власності, а дохід від його використання. В Україні такими платежами станом на 1 січня 2017 р. визначено рентну плату за: користування надрами, радіочастотним ресурсом, спеціальне використання води, рибних та інших водних живих ресурсів, лісових ресурсів, транспортування нафти та нафтопродуктів магістральними нафтопроводами й нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України. Рентна плата може надходити повністю або частково як до державного, так і до місцевих бюджетів.

Податкова система України передбачає такі місцеві збори: за місця для паркування транспортних засобів і туристичний. Окрім того, ще раз підкреслимо, що джерелом місцевого бюджету є також частина податку на прибуток підприємств.

Державне мито сплачується як загальнодержавний податок при перетині товаром кордонів держави. Щодо певних видів природних ресурсів може застосовуватись окреме законодавство, котре визначає порядок такого перетину, зокрема у випадку транзиту нафти й газу.

Шляхи вдосконалення. Специфіка національної податкової системи України полягає в тому, що більшість згаданих податкових інструментів є загальнодержавними податками, а отже, можуть використовуватись як джерела наповнення місцевих бюджетів лише опосередковано, за допомогою трансфертної політики. Суто фіскальними джерелами природно-ресурсного походження, котрі пов'язані з податковими інструментами, включеними до податкової системи, де-факто є земельний податок і туристичний збір, що істотно звужує джерела наповнення місцевих бюджетів, наприклад через систему місцевих податків на водні, лісові й мінерально-сировинні ресурси. В контексті розвитку цих інструментів як джерел економічної розбудови територіальних громад варто наголосити щонайменше на двох напрямках розширення прав територій у фіскальній політиці.

Перший пов'язаний із удосконаленням трансфертного механізму чинної податкової системи. У цьому випадку в ставках загальнодержавного податку можна закріпити обов'язкову складову, котра безпосередньо перераховуватиметься до місцевого бюджету на кшталт ПДВ у Канаді, де паралельно справляється два податки на товари й послуги – загальнодержавний і регіональний. Причому в ставках загальнодержавного податку можна законодавчо передбачити фіксовану частину (відсоток від платежу), що надходитиме до місцевого бюджету територіальної громади. Зазначене має стосова-

тися насамперед рентних платежів, а також інших податкових інструментів, наприклад податку на прибуток підприємств або ПДВ.

Другий напрям пов'язаний із розширенням законодавчо встановленого в Податковому кодексі України переліку місцевих податків і зборів. Орієнтовно такі податки можуть включати, зокрема, оподаткування діяльності, пов'язаної з реалізацією місцевих природних активів, причому воно повинне бути передусім інструментом ефективного, екологоорієнтованого використання місцевих природних ресурсів (земельних, водних, лісових). Доцільно передбачити, щоб ставки таких податків були порівняно невисокими, а механізми їх сплати – простими й доступними для громадян. Окрім того, для вилучення та використання для потреб розвитку території регіональної ренти можна запровадити місцеві муніципальні податки.

Фіскальні інструменти, не включені до податкової системи (квазіподатки). Наразі, у зв'язку з вимогами МВФ, актуалізується питання забезпечення громад додатковими фінансовими, в т. ч. інвестиційними, ресурсами. Саме такий підхід уможлиблює розширене застосування квазіподаткових інструментів. Проблема їх використання в Україні полягає в тому, що на сьогодні національним законодавством закріплено низку обов'язкових платежів, котрі за зовнішніми ознаками підпадають під наведене вище визначення збору, однак не передбачені Податковим кодексом. Теорія податкового права припускає існування обов'язкових платежів, зокрема до місцевих бюджетів, поза межами податкової системи, що дістали назву квазіподатків та складаються із фіскальних зборів і парафіскальних платежів.

Фіскальні збори – це квазіподатки, що справляються до бюджетів або державних цільових фондів, не визначені безпосередньо законодавством та вирізняються, зокрема, такими ознаками: встановлюються не Податковим кодексом, а іншими нормативними актами, навіть підзаконними; мають індивідуально-відплатний, компенсаційний і дозвільний характер; є обов'язковою передумовою набуття права здійснювати господарську та іншу діяльність у сфері використання природних ресурсів. Зазвичай вони спрямовуються до бюджету певного рівня як плата за надання відповідної адміністративної послуги державною чи територіальною владою.

Парафіскальні платежі справляються на користь окремих суб'єктів публічного або приватного права, найчастіше з метою відшкодування їхніх витрат, у т. ч. інвестиційних і експлуатаційних. На відміну від інших фіскальних інструментів, ці платежі являють собою плату компенсаційного характеру за певні послуги, надані не державними чи місцевими органами влади та не безпосередньо на користь місцевого або державного бюджету, а суб'єктами господарювання в окремій галузі й на їхню користь. Держава, регіон чи муніципалітет отримують вигоду від запровадження парафіскальних платежів у вигляді економії інвестиційних витрат, якщо джерелом їх фінансування стає такий платіж.

Фінансові відносини в рамках публічно-приватного партнерства

У царині управління природними активами доцільно зосередити увагу на формах публічно-приватного партнерства, адже власником природних ресурсів із позицій норм права є народ України, державна й місцева влада – лише суб'єкти, котрі від імені народу здійснюють владні повноваження.

Згідно з чинним законодавством України, державно-приватне партнерство (ДПП) – це будь-яка угода між державною (власник активу) та приватною (оператор активу) зацікавленими сторонами. Воно ефективне в разі, якщо діяльність оператора розвивається з очікуваними економічними, екологічними та соціальними ефектами й активи стають привабливими на відповідному ринку, що обумовлюватиме інтерес багатьох інвесторів. ДПП повинне здійснюватися після досягнення попередньої згоди суспільства з приводу очікуваного рівня послуг, визначення того, де і яким чином приватні партнери можуть підвищити ефективність господарської, економічної й фінансової діяльності, а також способів їхньої участі в цьому процесі.

У сучасних умовах економічні та фінансові відносини між державою й приватними суб'єктами регулюються Законом України “Про державно-приватне партнерство” від 01.07.2010 № 2404-VI (далі – Закон № 2404-VI) [16]. До того ж Концепцією розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки передбачено рамкові правила співробітництва між державою й територіальними громадами в особі відповідних державних органів і органів місцевого самоврядування (державними партнерами), а також юридичними особами, крім державних і комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями, що здійснюються на основі правового документа – договору, який має форму двосторонньої угоди [17].

Головною ознакою ДПП є те, що воно не передбачає зміни власника, сама угода укладається на визначений термін та може бути розірвана за певних умов, а об'єкт угоди, в нашому випадку – природний актив і засоби його залучення в господарський обіг, вилучений із експлуатації в оператора та повернений власнику. Таким чином, згідно з ч. 3 ст. 7 Закону № 2404-VI, передання об'єктів приватному інвестору для виконання умов договору не припускає виникнення в нього права власності на ці об'єкти. Крім того, об'єкти ДПП не можуть бути приватизовані протягом усього терміну дії відповідної угоди (ч. 5 ст. 7 Закону № 2404-VI). У сфері фінансових відносин ДПП передбачає різні форми фінансування економічної діяльності та інвестиційних витрат, зокрема консолідоване (змішане) й однорідне, що вирізняє його з-поміж інших форм співпраці держави з приватними партнерами. Оскільки закон не встановлює розміру часток сторін, які вони повинні внести для того, щоб на них почав поширюватися правовий режим регулювання такого партнерства, внесок громади або держави у фінансових відносинах, що виникають за фактом угоди ДПП, може бути номінальним і полягати у праві надання доступу до відповідних активів. У разі невиконання оператором своїх функцій чи реалізації товарного продукту (товару, послуги) на ринку

за необґрунтовано завищеною ціною, ймовірно вилучення об'єкта партнерства в оператора згідно зі ст. 22 Закону № 2404-VI, яка надає право центральному органу виконавчої влади з питань реалізації ДПП подавати позови про розірвання укладених угод.

Привабливою особливістю фінансових відносин у рамках ДПП є гарантії, відповідно до ст. 18 Закону № 2404-VI, прав приватних партнерів стосовно відшкодування своїх економічно обґрунтованих витрат, якщо останні перевищують обсяги надходжень від тарифної політики щодо наданих послуг. Отже, приватний партнер може розраховувати на повернення своїх коштів, вкладених у розвиток об'єкта ДПП, навіть за умови настання для нього економічних збитків у разі, якщо товарний продукт, котрий виводиться оператором на ринок, є предметом цінового регулювання та реалізується за ціною, нижчою від його собівартості.

Характер фінансово-економічних відносин ДПП щодо використання природних ресурсів може бути різним. У світі поширені два типи таких відносин. Перший стосується концесійної форми делегованого приватного управління природним об'єктом, пов'язаної з інфраструктурою. Концесія розглядається як діяльність вітчизняного чи іноземного суб'єкта господарювання (концесіонера), що спрямована на створення (будівництво) та/або управління (експлуатацію) об'єктом концесії відповідно до вимог закону й умов концесійного договору, укладеного на тривалий термін уповноваженим органом державної влади або місцевого самоврядування з метою задоволення суспільних потреб. Концесія передбачає, що її об'єкт передається в управління та експлуатацію приватному оператору. Це може бути як власне природний ресурс (водне джерело, родовище корисних копалин, ділянка землі, лісу тощо), так і їх сукупність. Відносини концесії й оренди схожі, при цьому виплати державі (громаді) розраховуються як відсоток від доходів оператора або частка від загальної вартості наданих послуг чи реалізованої продукції. При цьому функцію орендаря виконує приватний оператор, а орендодавця – держава в особі державних або місцевих органів влади, котрі, здійснюючи управління ресурсами загальнодержавного й місцевого значення відповідно, фактично знаходять ефективного користувача-оператора без зміни власника природного об'єкта. При цьому можуть застосовуватися різні моделі фінансування економічної діяльності – від активної та виключної участі держави в цьому процесі (афірмаж) до цілковитого переукладання інвестиційних і експлуатаційних витрат на оператора об'єкта концесії (концесійна угода з повним фінансуванням господарської діяльності оператором, враховуючи інвестування та забезпечення експлуатаційних витрат). Фінансові відносини між оператором і державою зводяться, таким чином, до сплати першим, згідно з угодою-договором про ДПП (концесії), частини його доходів державі як відсотка (частки) від прибутку або передання певної частини продукції для її подальшої реалізації держструктурами. Подібні механізми можуть діяти в угодах концесійного типу як загальнодержавного рівня, так і за участю бізнесу й місцевих громад. До речі, важли-

вими аспектами угоди про ДПП такого типу є інвестиційні зобов'язання оператора та власника активу, а також механізми відповідальності за використання активу згідно з призначенням та з урахуванням соціальних зобов'язань, екологічних норм і правил господарювання.

Другий тип фінансово-економічних відносин ДПП пов'язаний із спільною діяльністю шляхом створення державно-приватної проектної компанії зі спеціальними правами запозичення (правом емісії фінансових інструментів, зокрема цінних паперів). Ця форма в зарубіжних країнах застосовується в тих видах економічної діяльності, де через недостатньо чітке визначення переліку послуг їх важко зробити окремими об'єктами розподілу вартості. В такому випадку партнерство реалізується за посередництва спільної проектної компанії держави й приватного інвестора. Отже, за умов збереження чинної форми власності (державна від імені народу України) використання природних активів у господарській діяльності з метою отримання економічних, фінансових, соціальних, екологічних і господарських результатів здійснює окремий суб'єкт господарювання. Такий господарський інститут, як проектна компанія, діє на постійних чи строкових засадах для реалізації конкретного проекту. Запропонована форма діяльності передбачає, що ця компанія сама є дієвим учасником фінансових відносин – емітентом цінних паперів та інших активів, якими забезпечується залучення та запозичення фінансових ресурсів у сферу використання природних активів. У межах публічно-приватного партнерства ключовими цілями учасників створення компанії зі спеціальними правами запозичення є збалансування інтересів влади й бізнесу у виконанні пріоритетних проектів використання природних активів, їх сек'юритизація, консолідоване проектне фінансування та бюджетування, пошук фінансових ресурсів, управління ризиками, капіталізація активів, у т. ч. природних ресурсів, менеджмент проекту, оптимізація податкових зобов'язань, податкове планування, залучення інвестицій із інших галузей і регіонів та підвищення економічної, екологічної, соціальної ефективності проекту.

У схемі публічно-приватного партнерства така інституція, згідно з європейським досвідом, формується переважно як акціонерне товариство (товариство з обмеженою відповідальністю) шляхом передання активів, зобов'язань та прав окремому, спеціально створеному суб'єкту правових і господарських відносин для реалізації проектів, а також для досягнення фінансової мети, наприклад отримання позики, та називається компанією SPV-типу. Участь у її організації беруть три групи представників муніципальних, державних структур і бізнесу як бенефіціари (акціонери), інвестори й одержувачі активів. Зокрема, особи, котрі створюють SPV, передають компанії кошти, майно, зобов'язання та права, утворюють її власний капітал шляхом акціонування. Інвестори забезпечують фінансові потреби SPV через надання кредитів та/або придбання певних цінних паперів, включаючи облігації чи інші фінансові інструменти. Компанія SPV, створена за участю муніципальної й державної влади, отримує активи, зобов'язання та права від бене-

фіціарів і фінансові ресурси від інвесторів, забезпечує виконання проекту та надходження доходів від реалізації на ринку створеного в результаті проектної діяльності продукту (товару, послуги).

Фінансова діяльність компанії SPV-типу полягає в тому, що, крім суб'єкта – платника податків, вона під виконання або реалізацію й експлуатацію конкретного інвестиційного проекту випускає власні цінні папери чи інші фінансові активи (пули активів, приміром сертифікати пайового корпоративного інвестиційного фонду), а потім спрямовує отримані кошти на фінансування інвестиційних проектів своїх засновників, котрими, згідно з угодою ДПП, є державна або муніципальна влада як суб'єкт публічного права, а також бізнес-структури. Важливим аспектом функціонування SPV є фінансові гарантії, за котрих відповідні зобов'язання таких компаній повинні бути забезпечені спеціальними правами, в т. ч. власності, та дохідними активами.

При цьому фінансовими механізмами акціонування після запуску проекту забезпечується розподіл доходів проектної компанії між державою, муніципалітетом і бізнесом. Як відповідні інструменти можуть використовуватися й згадані вище фінансові угоди про розподіл продукції чи прибутку із зарахуванням певної його частини до бюджетних або позабюджетних інвестиційних фондів на забезпечення потреб загальнодержавного чи муніципального розвитку. Привабливим для громади є те, що в ролі засновників до проекту можуть залучатись окремі представники територіальної громади та громадські організації, тобто державно-приватне партнерство при цьому фактично стає публічно-приватним за участі чотирьох сторін – державних/муніципальних структур, бізнесу, громадських організацій і окремих громадян, що можуть у різний спосіб (залучення власних земельних паїв, придбання цінних паперів, внесення коштів до пайових чи корпоративних інвестиційних фондів) брати участь у реалізації проектів ДПП за схемою проектних компаній.

Окремим правовим механізмом у процесі ДПП може бути *дівестиція*, тобто надання можливості приватному партнеру викупити частину державного або муніципального паю в компанії SPV-типу чи взяти участь у приватизації (або отриманні на необмежено довгий термін у користування) об'єкта концесії згідно із законодавством. Цей процес теж передбачає, наприклад, реалізацію суб'єкту приватного сектору частини акцій підприємства, що перебуває в державно-приватній власності, чи об'єкта концесії у вигляді енергогенеруючих або енергорозподільчих потужностей; приватизацію залізниці, телекомунікаційної мережі, державних земель тощо. Об'єкти, котрі не підлягають приватизації, можуть бути надані приватному інвестору в довго- чи безстрокову оренду зі зменшеною або скасованою орендною платою. Дівестиційний інструментарій жодним чином не суперечить конституційному праву власності народу України на природні ресурси, оскільки в такому разі задіяні не приватизаційні механізми, а саме ті (дівестиція), котрі залишають право власності на природні ресурси за народом.

У перспективі децентралізація може торкнутися й передання в муніципальну власність частини майна, що перебуває в загальнодержавній і комунальній власності та виконує важливі функції життєзабезпечення територіальних спільнот, чим можна істотно зміцнити економічне підґрунтя місцевого самоврядування. Особливо це стосується комунального майна мало-населених, депресивних територій, тих, що не мають власної економічної бази розвитку, тощо. Таким чином, доцільно передати в муніципальну власність значну частину земель та інших природних ресурсів адміністративно-територіальних одиниць і підготувати відповідні законодавчі акти, які визначатимуть статус муніципальних земель, включаючи передусім землі ОТГ між населеними пунктами, що входять до муніципального утворення; регламентуватимуть право органів місцевого самоврядування громади на вільне користування й володіння майном муніципальної власності, впровадження муніципального підприємництва у сфері використання природних ресурсів на засадах публічно-приватного партнерства.

Не менш важливим питанням є регіонально-диференційоване управління рентним доходом територіальної громади. При цьому вагомою складовою управління стає повноцінне визначення рентних доходів за допомогою відповідних методичних розрахункових механізмів, які дадуть змогу ефективно встановити величину отриманої суб'єктами господарювання земельної, водної, лісової, гірничої, екологічної, курортної, туристичної та інших видів ренти. Оскільки орендодавці й власники ресурсу одержують ренту (у вигляді орендної плати, плати користувачів за ресурс або частини прибутку), вона має вилучатися на суспільні потреби за допомогою різних механізмів, у т. ч. договірних і фіскальних, як рентний дохід. Отже, велике значення має забезпечення паритетності в розподілі рентних доходів, вигідному для всіх учасників рентних відносин, включаючи орендодавців, орендарів, суборендарів, державу, регіон, територіальну громаду, суб'єктів господарювання, пересічних громадян та населення території загалом. Таким чином, на стадії вилучення природної ренти в громаді управління рентним доходом виконується фіскальними та іншими засобами (загальнодержавні й місцеві податки, квазіподаткові інструменти, угоди про розподіл прибутку або продукції в договорах концесії тощо) за рахунок вилучення рентних доходів в учасників рентних відносин у державний, місцевий бюджет або фонд розвитку ОТГ на користь суспільству.

При цьому особливу увагу варто приділити визначенню міри вилучення природної ренти та її розподілу між державою, регіоном, громадою й підприємцями, щоб вона, з одного боку, забезпечувала повноцінне її вилучення в підприємців як незаробленого доходу, а з другого – не створювала додаткового фіскального тиску на підприємницькі структури. Як показує світова й, зокрема, європейська практика господарювання, таке завдання може бути досить ефективно виконане шляхом, по-перше, застосування селективних режимів господарювання для окремих територій; по-друге, проведення гнучкої податкової політики, що передбачатиме право території самій

встановлювати ставку місцевого податку або дозвіл у межах рекомендованих законодавством рамок; по-третє, досягнення консенсусу представників підприємницьких структур і територіальної громади в особі органів місцевого самоврядування завдяки розгляду зустрічних пропозицій із урахуванням масштабу, рентабельності, дохідності бізнесу та якісних показників природних ресурсів, що залучаються при цьому підприємницькими структурами в господарський обіг.

Сучасний стан і перспективи розвитку нормативно-правової бази з виокремленням базових періодів упровадження відповідних інструментів децентралізованого фінансово-економічного механізму управління природними ресурсами за участі територіальних громад відображають таблиці 1 і 2.

Загалом упорядкування фінансових відносин між бізнесом і владою у сфері використання природних активів передбачає перетворення муніципалітету як керівного органу ОТГ в Україні на публічно-правову корпорацію. Отже, процес об'єднання громад повинен супроводжуватися формуванням окремого правового інституту муніципальної власності, до складу якого увійдуть, зокрема, земля та інші природні ресурси місцевого значення, розміщені між населеними пунктами. Також доцільно переглянути та в разі потреби розширити базу оподаткування місцевими податками й квазі-податковими інструментами у вигляді місцевих зборів за природокористування, запровадити в господарську практику парафіскальні платежі.

Підсумовуючи викладене, доходимо таких висновків. Хоча є об'єктивна потреба в системній трансформації природно-ресурсних відносин із метою активізації процесів самоорганізації об'єднаних територіальних громад, очевидно, що реальні кроки в окресленому напрямі зіткнуться з низкою перешкод, пов'язаних із переорієнтацією на нову модель організації господарської діяльності децентралізованого типу, де головною ланкою стає саме низовий територіальний рівень. Для цього в новітніх умовах господарювання необхідно докорінно змінити підходи до використання природних ресурсів відповідно до євроінтеграційної моделі шляхом переходу до управління природними активами, економічна віддача котрих визначає актуальний чи потенційний дохід суб'єктів господарювання.

Саме в такому разі можливе істотне підвищення капіталізації природних ресурсів і повноцінне залучення активів у господарський обіг через підприємницьку діяльність, що забезпечить за допомогою фінансово-економічних механізмів як отримання доходів, так і їх справедливий перерозподіл.

Сучасний інструментарій фінансово-економічного механізму капіталізації природних ресурсів та перетворення їх на повноцінні активи на рівні ОТГ складають бюджетні трансферти; фіскальні інструменти, включаючи рентні платежі, що розподіляються між бюджетом громади й бюджетом вищого рівня; квазіподатки, зокрема парафіскальні платежі; договори концесії, які передбачають розподіл продукції чи прибутків від використання

Таблиця 1. Нормативно-правове забезпечення фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними активами територіальних громад (сучасний стан)

Структурні складові фінансово-економічного механізму						
Регулятори	Фіскального наповнення			Публічно-приватного партнерства		
	Бюджетного вирівнювання	Податки	Квaziподатки	Парафіскальні платежі	Концесії	Компанії зі спеціальними правами запозичення
Інструментарій	Базова дотація, додаткова дотація, міжбюджетні трансферти між місцевими бюджетами	Місцеві податки та збори, включені до Податкового кодексу України; фіксована частка надходжень до місцевого бюджету від загальнодержавного податку або рентного платежу	Фіскальні збори, що справляються до бюджетів відповідних рівнів ліцензії; спеціальні дозволи на використання природних ресурсів та інші документи дозвільного характеру	Платіж відшкодувального характеру від кінцевого споживача на користь субєкта господарювання, що використовує природний актив	Договір концесії, тобто відносини орендного характеру, котрі передбачають участь приватного оператора в експлуатації природних ресурсів із поділом вигоди між учасниками концесії	Окремий суб'єкт господарської діяльності, який створюється на постійних чи строкових засадах, засновниками якого є одночасно суб'єкти бізнесу й державної та/або муніципальної влади
Навані нормативно-правові акти	Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 № 2456-VI зі змінами та доповненнями; Закон України Про внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо реформи міжбюджетних відносин" від 28.12.2014 № 79-VIII	Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI зі змінами та доповненнями; чинні, затверджені в нормах права методики й нормативи визначення рентних платежів за використання природних ресурсів	Закон України "Про адміністративні послуги" від 06.09.2012 № 5203-VI; встановлюють порядок отримання дозволів на використання природних ресурсів, зокрема Земельний кодекс України від 25.10.2001 № 2768-III, Водний кодекс України від 06.06.1995 № 213/95-ВР, Лісовий кодекс України від 21.01.1994 № 3852-XII, Кодекс України про надра від 27.07.1994 № 132/94-ВР зі змінами та доповненнями	На стадії розгляду пропозиції Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах енергетики та комунальних послуг щодо введення абонентської плати за використання природних ресурсів і енергетичних активів у сфері природних монополій	Закони України "Про концесії" від 16.07.1999 № 997-XIV, "Про державно-приватне партнерство" від 01.07.2010 № 2404-VI; Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV	Правова норма фактично відсутня, в чинному законодавстві не визначено правову сутність і механізми приватизації природних ресурсів, окрім приватизації землі окремими громадянами на підставі Земельного кодексу України від 25.10.2001 № 2768-III.
						Правова норма фактично відсутня, в чинному законодавстві не визначено правову сутність і механізми приватизації природних ресурсів, окрім приватизації землі окремими громадянами на підставі Земельного кодексу України від 25.10.2001 № 2768-III.
						Загальнонародна власність на природні ресурси (ст. 13 Конституції України). Мораторій на продаж земель сільськогосподарського призначення (Перехідні положення Земельного кодексу України)

Складено авторами.

Таблиця 2. Нормативно-правове забезпечення фінансово-економічного механізму децентралізованого управління природними активами територіальних громад (перспективи розвитку)

Структурні складові фінансово-економічного механізму							
Регламенти	Бюджетного вирівнювання	Фіскального наповнення			Публічно-приватного партнерства		
	Трансфертні	Податки	Квазіподатки	Парафіскальні платежі	Концесії	Компанії зі спеціальними правами запозичення	Дивістиції
Недоліки чинного нормативно-правового забезпечення	Замала податкова база для забезпечення бюджетного вирівнювання та розвитку всіх громад; висока диференціація фінансового забезпечення громад на регіональному й місцевому рівнях	Обмежене коло місцевих податків; не повністю використана бюджетна база оподаткування; недосконалі методики обчислення рентних платежів	Недостатнє використання як джерела наповнення місцевих бюджетів; нерозвиненість платного природо-користування на місцях; недосконалість законодавства про адміністративні послуги	Монополія на ринку комунальних послуг; низька якість продукції та послуг; замалі доходи громадян	Високий рівень корупції, відсутність чіткого визначення права громад на природні активи; тійшовий характер місцевої економіки; незавершеність адміністративно-територіальної реформи та об'єднання територіальних громад	Відсутність окремого закону про державно-приватні компанії спеціальних прав запозичення (SPV) у природно-ресурсній сфері з чітким окресленням структури й порядку управління ними за участі громад	Невизначеність правового статусу загальнонаціональної власності на природні ресурси; суперечності між різними чинними правовими актами щодо права приватної власності на землю; мораторій на вільний продаж сільськогосподарських земель; відсутність інституту суспільної власності на природні ресурси
	Перспективні правові акти	Удосконалення системи бюджетного вирівнювання в частині забезпечення фінансовими ресурсами ОТГ; розширення податкової бази системи бюджетного вирівнювання акціями, ПДВ, екологічним податком і рентними платежами;	Зміни й доповнення до Податкового кодексу України з розширенням бази та переліку місцевих податків; забезпечення фіксації частини коштів, котра надходить до місцевого бюджету від загальнодержавного податку або рентного платежу;	Розширення прав місцевих органів влади та органів місцевого самоврядування щодо стягнення плати за адміністративні послуги, пов'язані з дозволами на використання природних активів у господарській діяльності або з метою розвитку й відпочинку	Удосконалення антимонопольного законодавства у сфері реалізації природних активів, стимулювання розвитку конкуренції та підвищення якості послуг із використання природних ресурсів	Законодавче розширення повноважень територіальних громад щодо прав використання природних ресурсів, котрі знаходяться на їхній території, як об'єктів концесії, включаючи права використання природних територій між населеними пунктами, що входять до складу ОТГ	Внесення змін і доповнень у чинні закони або прийняття окремого нормативного акта про територіальні корпорації з управління природними ресурсами із визначенням їхніх прав і обов'язків у сфері використання природних активів; розроблення законодавства про приватну власність на природні ресурси;

Закінчення табл. 2

Регламенти	Структурні складові фінансово-економічного механізму				
	Бюджетного вирівнювання		Фіскального наповнення		
	Трансфертні	Податки	Квазіподатки	Парафіскальні платежі	Публічно-приватного партнерства
Перспективні правові акти	перегляд та перезатвердження чинних методик нарахування рентних платежів для ефективного вилучення природної ренти на користь бюджету	перегляд методик нарахування рентних платежів для ефективного вилучення рент, в першу чергу щодо водних, земельних і лісових ресурсів; розроблення методики для розрахунку та вилучення екологічної рент, джерелом якої є екосистемні послуги			Дивестиції впровадження правового механізму суспільної власності на природні ресурси з виплатою суспільних дивідендів; створення правових механізмів довгострокової/довічної оренди та інших інструментів обмеженого речового права природних ресурсів
Базовий період упровадження	2018–2020	2020–2025	2020–2025	2020–2030	2018–2020 2020–2025 2018–2030

Складено авторами.

природних ресурсів; механізми спільного фінансування діяльності проектних компаній SPV-типу; дівестиційні інструменти тощо.

Трансформацію чинної структури управління природними ресурсами територіальних громад в умовах євроінтеграційних процесів доцільно здійснювати на засадах ідентифікації прав власності на природні об'єкти як ресурси, що розміщені на території місцевих громад. Згідно з чітко визначеним переліком та на основі дотримання конституційного права власності на природні ресурси українського народу, вже нині можна помітно поліпшити ситуацію в площині гармонізації інтересів зацікавлених сторін. При цьому на рівні територіальних громад та їхніх об'єднань важливим є створення публічно-правового інституту муніципалітету як представника інтересів і розпорядника природними ресурсами громади.

Список використаних джерел

1. *Остром Э.* Управляя общим. Эволюция институтов коллективной деятельности. М. : Мысль ; ИРИСЭН, 2010. 447 с.
2. *Ribot J. C.* Waiting for Democracy. The Politics of Choice in Natural Resource Decentralization : WRI Report World Resources Institute. Washington, D. C., 2004. 142 p.
3. *Meinzen-Dick R., Di Gregorio M., Dohrn S.* Decentralization, Pro-poor Land Policies and Democratic Governance. *CAPRI Working Paper: CGIAR and UNDP.* 2008. No. 80, June. 36 p.
4. Основы системы прав собственности на природные ресурсы: памятка реформаторам в странах Восточной Европы, Кавказа и Центральной Азии / Директорат по охране окружающей среды, отдел по анализу и оценке экологической результативности. ОЭСР, 2011. 54 с.
5. Національна парадигма сталого розвитку України / за заг. ред. Б. Є. Патона ; ДУ "Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України". 2-ге вид., перероб. і доп. Київ, 2016. 72 с.
6. Економічні аспекти управління природними ресурсами та забезпечення сталого розвитку в умовах децентралізації влади в Україні / за наук. ред. М. А. Хвесика, С. О. Лизуна ; ДУ "Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України". Київ : ДУ ІУПСР НАНУ, 2015. 72 с.
7. Детермінанти інноваційного розвитку соціально-економічних систем : кол. моногр. / за заг. ред. В. В. Храпкіної ; ВНЗ "Київ. ун-т ринкових відносин". Вінниця : ППТД "Едельвейс і К", 2017. С. 81–108.
8. *Бистряков І. К., Лицур І. М., Клиновий Д. В.* Європейські підходи до децентралізації системи управління природними ресурсами в Україні. *Економіка, бізнес-адміністрування, право.* 2016. № 1. С. 7–22.
9. Капіталізація природних ресурсів / за заг. ред. М. А. Хвесика ; ДУ "Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України". Київ : ДУ ІУПСР НАНУ, 2014. 268 с.
10. Про добровільне об'єднання територіальних громад : закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19>.
11. Про затвердження Методики формування спроможних територіальних громад : постанова Кабінету Міністрів України від 08.04.2015 № 214. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF>.
12. Про затвердження плану заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 18.06.2014 № 591-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-%D1%80>.

13. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні : розпорядження Кабінету Міністрів України від 01.04.2014 № 333-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80>.

14. Гризоголазов Д. В. Бюджетно-фінансова автономія об'єднаних територіальних громад. *Ефективна економіка*. 2015. № 10. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/93.pdf.

15. Лопушинський І. П. Фінанси об'єднаних територіальних громад: шлях децентралізації. *Фінанси в умовах модернізації регіональної економіки* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 23 квіт. 2015 р. Київ : ТОВ "ЦП "КОМПРИНТ", 2016. С. 58–69.

16. Про державно-приватне партнерство : закон України від 01.07.2010 № 2404-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.

17. Концепція розвитку державно-приватного партнерства в Україні на 2013–2018 роки : схвал. розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14.08.2013 № 739-р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80>.

References

1. Ostrom, E. (2010). *Upravlyaya obshhim. E`volyuciya institutov kollektivnoj deyatel`nosti* [Governing the commons. The evolution of institutions for collective action]. Moscow: My`sl'; IRISE`N [in Russian].

2. Ribot, J. C. (2004). *Waiting for Democracy. The Politics of Choice in Natural Resource Decentralization: WRI Report World Resources Institute*. Washington, D. C.

3. Meinzen-Dick, R., Di Gregorio, M. & Dohrn, S. (2008, June). Decentralization, Pro-poor Land Policies and Democratic Governance. *CAPRI Working Paper: CGIAR and UNDP*, 80.

4. OECD. (2011). *Osnovy` sistemy` prav sobstvennosti na prirodny`e resursy` : pamyatka reformatoram v stranakh Vostochnoj Evropy`, Kavkaza i Central`noj Azii* [Natural resource tenure: key points for reformers in Eastern Europe, Caucasus, and Central Asia]. Author [in Russian].

5. Paton, B. Ye. (Ed.). (2016). *Nacional`na parady`hma staloho rozvy`tku Ukrayiny`* [National paradigm of sustainable development of Ukraine]. (2nd ed.). Ky`yiv: DU "Insty`tut ekonomiky` pry`rodokory`stvannya ta staloho rozvy`tku NAN Ukrayiny`" [in Ukrainian].

6. Khvesy`k, M. A., Ly`zun, S. O. (Eds.). (2015). *Ekonomichni aspekty` upravlinnya pry`rodny`my` resursamy` ta zabezpechennya staloho rozvy`tku v umovakh decentralizaciyi vlady` v Ukrayini* [Economic aspects of natural resource management and sustainable development in conditions of decentralization of power in Ukraine]. Ky`yiv: DU "Insty`tut ekonomiky` pry`rodokory`stvannya ta staloho rozvy`tku NAN Ukrayiny`" [in Ukrainian].

7. Khrapkina, V. V. (Ed.). (2017). *Determinanty` innovacijnoho rozvy`tku social`no ekonomichny`kh sy`stem* [Determinants of innovative development of social and economic systems]. Vinny`cya: PPTD "Edel`vejs i K`o" [in Ukrainian].

8. By`stryakov, I. K., Ly`cur, I. M. & Kly`novy`j, D. V. (2016). Yevropejs`ki pidkhody` do decentralizaciyi sy`stemy` upravlinnya pry`rodny`my` resursamy` v Ukrayini [European approaches to decentralization of natural resource management system in Ukraine]. *Ekonomika, biznes-administruvannya, pravo* [Economics. Business Administration. Law], 1, 7–22 [in Ukrainian].

9. Khvesy`k, M. A. (Ed.). (2014). *Kapitalizaciya pry`rodny`kh resursiv* [Capitalization of natural resources]. Ky`yiv: DU "Insty`tut ekonomiky` pry`rodokory`stvannya ta staloho rozvy`tku NAN Ukrayiny`" [in Ukrainian].

10. Verkhovna Rada of Ukraine. (2015). *Pro dobrovil`ne ob`yednannya tery`torial`ny`kh hromad* [About voluntary association of territorial communities] (Act No. 157-VIII, February 5). Retrieved from <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/157-19> [in Ukrainian].

11. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2015). *Pro zatverdzhennya Metody` ky` formuvannya spromozhny`kh tery`torial`ny`kh hromad* [On the approval of the Methodology for the for-

mation of capable territorial communities] (*Decree No. 214, April 8*). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/214-2015-%D0%BF> [in Ukrainian].

12. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2014). *Pro zatverdzhennya planu zakhodiv shhodo realizatsiyi Konceptsiyi reformuvannya miscevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukrayini* [On approval of the action plan for implementation of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of authority in Ukraine] (*Order No. 591-p, June 18*). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/591-2014-%D1%80> [in Ukrainian].

13. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2014). *Pro skhvalennya Konceptsiyi reformuvannya miscevoho samovryaduvannya ta terytorial'noyi orhanizatsiyi vlady v Ukrayini* [On approving the Concept of reforming local self-government and territorial organization of authority in Ukraine] (*Order No. 333-p, April 1*). Retrieved from <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80> [in Ukrainian].

14. Hry'zohlazov, D. V. (2015). Byudzhethno-finssova avtonomiya ob'yednany'kh terytorial'ny'kh hromad [Budgetary and financial autonomy of the incorporated territorial societies]. *Efektynna ekonomika* [Effective economy], 10. Retrieved from http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/10_2015/93.pdf [in Ukrainian].

15. Lopushy'ns'ky', I. P. (2016). Finansy ob'yednany'kh terytorial'ny'kh hromad: shlyakh decentralizatsiyi [The finances of united territorial communities: the path to decentralization]. In *Finansy v umovakh modernizatsiyi rehional'noyi ekonomiky* [Finance in conditions of modernization of regional economy]. (pp. 58–69). Ky'yiv: TOV "CP "KOMPRY'NT" [in Ukrainian].

16. Verkhovna Rada of Ukraine. (2010). *Pro derzhavno-pry'vatne partnerstvo* [About public-private partnership] (*Act No. 2404-VI, July 1*). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2404-17> [in Ukrainian].

17. Cabinet of Ministers of Ukraine. (2013). *Konceptsiya rozvy'tku derzhavno-pry'vatnoho partnerstva v Ukrayini na 2013–2018 roky* [Concept of the development of public-private partnership in Ukraine for 2013–2018] (*Order No. 739-p, August 14*). Retrieved from <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/739-2013-%D1%80> [in Ukrainian].